

tompított formájában élvezhető leginkább. A szövegek sora él az eltávolítás motívumaival, mint az álomban maradás, a betegség; a homo aestheticus pozíciója vagy a gerilla, a társadalomból magái erővel kiszakító rész mitológiája. Jelképes pillanata az Egyszarvúval szimbolizált Fogantatásé, világundorának végpontja a pusztulás-pusztítás; lövedék a Robbe-Grillet-re emlékeztető makacssággal visszatérő tárgy.

A lövedék réz-sárgája mint pupilla (A TERMÉSZETRŐL 84. fragmentuma szerint az „*ősi tűz*” vízbe burkolt darabkája) jelenik meg a KATHARMOI-ban. Azt a pillanatot ábrázolná, amikor az Angyal megjelenik – de a sárga szemű izlandi hölgy, Ingridur Todedsdóttir nem angyal: szirén, halál lánya, ha nem is sújt le a csapdába csalt hősré.

Szeretet és gyűlölet, életvágy és menekülés: mindvégig nagyon markáns ellentétpárok határozzák meg a szöveget, de nem hozhatók össze két csoportba, nem választ köztük a szerző, és (egy bátortalan kísérlet, a TRIANGULUM kivételével) nem jutnak szintézisre. A kötet vége a FEHÉR dolgok (a megértés, gyógyulás, a kegyelem) ars poeticája, de utána a ZÁRLAT a fekete (a kiszámíthatatlan, félelmetes, pusztító) jogát is elismeri.

Az árnyalatok gazdagsága, a pontos megfogalmazások komoly tehetségről árulkodnak; mondatai ritka tökéletességét alig érzékelteti, a familiáris ellenpontok közül kiszakítva a valóságosnál szecessziósabbnak mutatja egy-két példát: „...olyan ősz volt, mintha egy lál mélyén járnál, meg volna töltve mézzel, fénnyel és sötéttel”, vagy a gyűlöletről: „mocskos kis csomó a zsigerek közt, folszőkik, mint a gyomorsav, szétmarja a száját”.

Akad ugyan közhely (mint az újabban szinte kötelező koprofág motívum, 60. o.), de összességében rendkívül elegáns az egész – elegáns a szó rossz, „elsikló” értelmében is. Fél tucatszor olvastam a rövid kis könyvet, nem mintha annyira tetszett volna, de másnap reggelre már semmire nem emlékeztem belőle. Oka talán a bipolaritás és a gömbszerkezet összeférhetetlensége, az egymást kioltó hatások interferenciája. Lineárisabb elrendezés megelőzhetné a zavart, és az egy éjszaka alatt összeomló építmények Déva vára óta közismert ellenszere: ember kell a közepébe.

Maga Németh érzi koncepciója bukkanóit,

be is számol ambivalens viszonyáról a linearitáshoz („nem bízom a történetben, és mégsem tudok lemondani róla”) és az állandó személyiség hiányáról (59. o.). Míg a mítosztorodékat gond nélkül kezeli, könnyedén száll le birodalmukba, az irodalommal szemben túlzott tiszteletféle és a mindent megírtak már fantómja lenyegeti némasággal. Személyiségüket a hagyományos realisták is maguk konstruálták; bár a konkrét tanács egy bírálathoz veszedelmesen megközelíti az illendőség határait, nem tudom, miért nem választ magának (bevált recept szerint) egy fiktív szerzőt. Egy bábut, egy félelmet – aki megírhatná az egész sikert.

Hajdú Gergely

A HALÁL TÜKRÉBEN ÉLT ÉLET

Csáth Géza naplójáról

Az utószót dr. Tóttós Gábor írta
Babits Kiadó, Szekszárd, 1989. 150 oldal, 80 Ft

A most először könyv alakban is megjelent napló csupán részlet Csáth feltehetően sokkal terjedelmesebb, egyelőre kéziratban lappangó önéletrajzi feljegyzéseiből. Eddig kézzel kézre vándorolt a napló; mostantól kezdve szabadon lehet csemegézni egy szenvedés történetéből. Mert mára történetileg szelődött az, ami a megírás idején fékevesztett zűrzavar volt; s Csáth botrányok tűzijátékára emlékeztető élete maga is példázattá nemesedett az utókor számára. Hiszen a szenvedő ember megszólíthatatlanságával kapcsolatos zavar helyett gyümölcsözőbb felfedezni és kimutatni létecsorsában egy korszak haláltusájának példázatát; s az egyéni test zsigereiben és ösztöneiben zajló bomlást is, csak hogy ne kelljen tanácsalattalul toporogni előtte, az utókor inkább a társadalmi test egészében próbálja antológ módon „megmagyarázni”, s ezzel a mérget ártalmatlanná tenni. Próbáljunk ellenállni a kísértésnek; a naplót olvasva csak a könyvben szereplő szavakat és mondatokat hallgas-

suk. A kivezető út keresése helyett ezúttal figyeljük inkább a lélek zsákutcáját.

A történetet persze nehéz megkerülni. A kora eszmélkedéstől az öngyilkosságig tartó pálya nemcsak egységes, de szinte pontoszerű: egyetlen tűzgömbre hasonlít. „Fejlődést” legfeljebb a felszínen tapasztalni; a mélyben, úgy tűnik, már kezdettől fogva minden készenlétben volt, a végső kibomlásra várva. De mert ez a kibomlás végzetes (s ezt kezdettől fogva sejtteni lehet), maga Csáth is – érthető módon – inkább a felszínt, a körülményeket figyeli. A változás, bármilyen természetű legyen is, reményt sugall. A kábítószerrel való találkozást ezért maga is nem végzetként, hanem balszerencseként idézi fel: egy történet láncszemeként. A történetnek pedig tudvalevően ideje van; az idő pedig a mindig pontoszerűen megélt, időtlen reménytelenség legfőbb ellenszere. A naplóban olvasható „eset” sorai mögött nem nehéz kihallani egy elveszett ember önáltató reménykedését. Mintha a repedést, amely 1910. április 9-én bekövetkezett, nem az életét addig is átszövő alattomos, de láthatatlan hajszálerek okozták volna.

„1910. április 9-én történt, hogy Kuthy Dezső egyetemi tanár mellkasomon kopogtatva így szólt: „Egy kis jobb oldali apicitás.” A félhomályos, karboltszagú rendelésben hirtelen kriptaillat csapott meg. Jéghideg szaladt át rajtam... aznap nem tudtam aludni reggelig semmi. A múlt emlékei lódultak fel fejemben egymásra, a boldog óráim gyönyör szépségei, és a búneim, mindaz, amit helytelenül tettem... 12 órákor vettem be az első brómadagot, kettőkor a másodikat, ötkor a harmadikat, és reggel fél hálhór a gyönyörű, tavaszi nap sugaraiiban fecskendeztem be az asztalomom levő fecskendővel az ugyanott pihend oldaltól az első adagot, 0,02 M-et.” A napló a bizonyosság: az elhatalmasodó morfinizmusban egyre elenyészőbb szerepe lesz a tudóbajtól való félelemnek. Egy ördögi kör zárul Csáth köré: az élet elviselhetetlensége készíti a morfiút, majd a Pantopon bevételére, ám ez a remélt eufória helyett még elviselhetetlenebbé teszi számára a létezést. „A morfinizmus mindig okozat és nem ok – írta róla Kosztolányi. – Mikor ő ehhez a méreghez nyúlt, öntudatlanul is tudta, hogy a kisebb veszély választja a nagyobb helyett. Menekülni próbált a melankólia elől, mely túlvilágian édes dallal zengett trászaiában.”

Lehet, hogy a dal túlvilágian édes volt; az élet azonban semmiképpen sem volt az. A

naplónak a most megjelent részei 1912–13-ban keletkeztek. Több mint hat évnek kell még eltelnie az öngyilkosságig. Az idő pedig nagyon lassan akart telni. Mintha a vég (az öngyilkosság) már régen bekövetkezett volna, s a naplót vezető élőhalottnak már „csupán” az orvosilag is megállapítható exitusra kellene várnia. Figyelmeztető jelekben eddig sem volt hiány. Csáth már 1906-ban közzétett egy cikket ÖNGYILKOS MŰVÉSZEK címmel, melynek vége felé e szavak olvashatók: *„Tulajdonképpen nekik van igazuk. Az ő éleslátásuk magasabb rendű. De szenvedést jelent.”* És ezt követik a következő kísérteties mondatok: *„Egyszerre elkezdének szaladgálni az élet vasketrecében, véterre zúzódk magukat, és amikor látják, hogy nincs szabadulás, gödről ásnak a ketrec földjébe, belebújnak. És meghidgyülten bár – de a ketrecből kijutottak.”* A szabadulás vágya kergeti öngyilkosságba a művészeket, mondja Csáth; nem csoda, hogy nem erkölcsi, hanem metafizikai szemszögből mérlegeli e vágyat. A mindenség bekebelezésének a vágyát ismeri fel benne: az öngyilkos művészek a megsemmisülés árán akarnak azonosulni azzal, ami hozzájuk képest más, vagyis ami szabadságvágyunknak eleve korlátot szab. Évekkel később, 1914-ben, a kábítószer által megismert kálvária kelles közepén ugyancsak az öngyilkosság problémáját kezdi feszegetni. Egy népszerűsítő (!) tudományos cikkben olvashatók a következő, egy intím naplóba inkább illő gondolatok: *„Az öngyilkosság – a leg-hatalmasabb életvágy, a megalkuvást legkevésbé tűrő primér életösziön munkája. Mert mi lehet nagyobb bizonytélka az élet mohó kívánsásának, az optimumra való intranzigens törekvésnek, mint az, ha vagyomunkat vagy becsületünket, egészségünket vagy szerelmi boldogságunkat elvesztve, nem akarunk tovább élni? Ha nem elég-szünk meg a relatív optimummal, amit a mostoha körülmények megengednek, hanem csak a leg-többel, az ideális optimummal vagyunk hajlandók beérni. Világos és tiszta, ugyebár? Az öngyilkosság valóban a legpregnansabb élés, életkivánsás. A leg-izzóbb, legmohóbb élet.”*

Ne foglalkozunk most azzal, hogy igaz-e ez vagy sem. Arra figyeljünk inkább, hogy Csáthnak ez volt a meggyőződése. Talán nem is helyes meggyőződésről szólni: zsigereinek volt ez a parancsa, amelynek nem tudott ellenállni. A megsemmisülést tartotta a beteljesülés előfeltételének. Észre kell venni azonban,

hogy Csáth – noha meggyőződéses és szenvedélyes Wagner-rajongó volt – korántsem valamiféle „esztétikai” életvitel reményében valott így. Nem pályázott Tristan sorsára. *Mindenekelőtt* szenvedő ember volt, akinek a novellát vagy naplót éppúgy a *szenvedésből láplálkozó metafizika* hatja át, mint egész életét, kora gyermekkorától kezdve haláláig bezáróan, s akinek a morfinizmusa vagy „beteges” nőhétsége sem elsősorban fájdalomcsillapító vagy élvezetforrás volt, hanem a mindenáron megnyilvánuló, feltartóztathatatlan szenvedésnek egyfajta változata. *Személyesrabott* ez a szenvedés; de nem volna olyan mély, ha nem abból az *egyetemes* szenvedésből fakadna, amely onnan ered, hogy minden, ami van, ahelyett hogy létre sem jött volna, rá van kényszerítve, hogy létezzen. A mindent fájdalmasan átható determinizmust, amit majd Antonin Artaud, aki maga is éppoly szenvedő lény volt, mint Csáth, *kegyellenségnek* nevez, Csáth már tizen-nyolc éves korában *perverzitásnak* hívja. Az ember „*egész származása – írja – a természetnek egy véletlen perverz gondolata; az ő kultúrája, mellyel a haladás nevében a fajt a szellemi tökéletesedés felé viszi – nem más, mint perverzitás. Perverzitás a mi túlnyomóan kifejlesztött agyvelünk, érzelmi világunk bonyolult működései, perverzitás a képzelőerőnek nevezett tulajdonságunk, perverz lények vagyunk mi magunk... A mi édesanyánk a kultúra, a mi ringató bölcsőnk a fantáziánk, a mi morálunk a perverzitás, s ezért vagyunk mi abnormis fajta*”. Nagyon is érthető, hogy például Krafft-Ebing gombostűhegyre tűzött betegeit, akiket maga az orvos is időnként erkölcsi megrovásban részesít (alkalmanként „*cinikusnak*”, „*felöltlennek*” nevezve betegeit), Csáth nem hajlandó kirekeszteni az emberi világból. Ha perverzek, úgy az élet egyetemes perverzitásának megtestesítői ők is, és ennyiben éppoly „normálisak”, mint bárki más. Csáth szavaival: „*akik az egészséget tekintik az esztétika legáltalánosabb törvényének, odamondhatjuk, hogy a betegség maga is az élet produktuma*”.

Hangsúlyozzuk még egyszer: nem egy egészséges (még nem beteg) ember kijelentéséről van szó, aki könnyedén (hiszen nem beteg) szögezi le, hogy a betegség is „hozzátartozik az élethez”, hanem egy olyan emberéről, aki már akkor is beteg volt, mielőtt orvosilag annak tekinthető lett volna, aki ösztöneiben, sejtjeiben, lelkében ott hordozta az eredendő

betegséget, és aki ezért a betegség jelentőségét nem próbálta nagyvonalúan csökkenteni, hanem ellenkezőleg: olyasvalakinek látta a betegget, akiben a létezés mindenben és mindenki-ben ott dülő perverzítása nyíltan, gejszrként tör felszínre. Novelláinak „perverz” szereplői csak az első pillantásra tűnnek eltérveledeteknek; ha közelebb merészkedünk hozzájuk, felfedezhetjük bennük a gyermeki ártatlansággal vegyes csodálkozást, amellyel tehetetlenül figyelik a sorsot, amelyben részük van, s amely ellen hiába is lázadnának – nem létezik más sors. Emiatt hatnak olyannyira magukbázárultaknak a szereplők; megannyi néma kődarabként viselkednek, akiket nem a szenvedély mozgat, nem is a kétségbeesettség vagy a gyönyör utáni vágy, hanem az élet perverz tehetetlensége. Maga Csáth orvos is volt, aki segíteni igyekezett mások szenvedésén; vonzó-dott a pszichoanalízishoz, amelynek tükrében a betegséget nem elszigetelt tünetként, hanem egy egész élet történeteként értelmezhet-e – de beteg is volt, aki magától az élettől szenvedett. Visszakanyarodva az öngyilkosságról vallott felfogásához: az öngyilkosság oka rendszerint valamilyen megnevezhető, jól körülrható, „tünetként” kiragadható csapás, ám Csáth véleménye szerint ebben – mint cseppben a tenger – a teljes élet elviselhetetlensége sűrűsödik össze. Csáth szerint az öngyilkos egy tökéletesebb életre vágyik, de ebben megakadályozza őt a mindenki számára adott élet – az az élet, amely a születéssel kezdődik, s a halállal végződik, s amire minden élőlény kárhóztatva van.

A szenvedő ember perspektívájából nézve ünhet perverzitásnak a teljes létezés. Olyasvalaki állthat csak ilyet, aki számára minden szerencsétlenséget eredményez, s aki ezért kénytelen azt is feltételezni, hogy létezik egy boldogabb, az általunk tapasztalható létezés-től értetlen világ, amely nem fordult ki magából, nem perverz. Egy-egy pillanatra talán megtapasztalható ez is. Az OPIUM című novel-lában például a kábítószer által kínált, téren és időn kívüli *pillanatnyi* létezésben bízik; orvosi könyvében, AZ ELMEBETEGSÉGEK PSYCHIKUS MECHANISMUSÁ-ban pedig az elfojtások révén téves eszmék sorozatába menekülő betegének analízisét e szavakkal zárja: „*Sok testileg egészséges, épeszt ember meghal az életnek delén anélkül, hogy elmondhatná magáról, hogy olyan nagy*

fokú, változatos és nagy mennyiségű élvezetben lett volna része, mint A. G. hiszasszonynak." Nem nehéz felismerni e mondat önéletrajzi vonatkozásait; a naplót nem sok idő választja el a könyv megírásától. És mégis, annak ellenére, hogy Csáth sokat tett azért, hogy a szenvedést – a sajátját és másokét – csillapítsa, naplóját olvasva úgy tűnik, hogy azíve mélyén nem nagyon hitt a teljes gyógyulásban. Fatalista volt, aki a világ elrontottságát nagyobb erőnek érezte, mint a helyrehozatalára irányuló kísérleteket. Nem elméleti fatalizmusról van szó, hanem a saját szívében és testében megmutatózó mély tehetetlenségérzésnek a mindenre kiterjesztéséről: ha ő nem tud úrrá lenni saját balsorsán, akkor alighanem azért, mert ez jellemzi a teljes létezését is. Az sem képes letérni egy nyilvánvalóan rossz pályáról.

A gyógyulás reménye a legtermészetesebb dolog. Ám ha egy mélyen fatalista ember kezd reménykedni, akkor előbb-utóbb a reménye is az „egyetemes perverzitásnak” lesz a megnyilvánulása. A „zsigeri” fatalizmus erősebbnek bizonyul, s a remény maga is a reménytelenség egyik lépcsőfoka lesz. Ha a perverzitás hat át mindent, akkor hiú dolog abban reménykedni, hogy ki lehet lépni a búvkörből; hiszen a fatalista számára ekkor még a kilépés vágya is a perverzitás törvényei szerint működik. Így ír Csáth AZ EGÉSZSÉGES ÖNISMERET című cikkében (figyeljünk a címetre!): „*Lelkünk menekülni akar a szenvedések elől (ez minden élő szervezet alap tulajdonsága) – ekkor fenyegeti leginkább a veszély, hogy irreális útra téved.*” Ennek az irreális útnak a dokumentuma Csáth naplója; a kapálódzásé, amellyel, mint egy befőttesüveggel lefedett bogár, újra meg újra nekirohan az őt körülzáró üvegfalnak. Minél tehetetlenebb, annál kevésbé hajlandó ezt belátni; s egy idő után már nem egyszerűen csak az egyetemes perverzitástól szenved, hanem ő lesz ennek az élő megtestesülése. Az élet rákényszerítette, hogy folytonosan olyan úton járjon, amely kizárólag az övé ugyan, de amely mégis elfogadhatatlannak bizonyul számára.

Ezzel a meghasonlottsággal magyarázható az a szennetlen hidegség, amely a naplóból árad. A szenvedélyt kellene minden eseménynek táplálnia; a morfiúm, illetve a Pantopon azonban nem eksztázist eredményez, hanem mély apátiát, a már-már kényszeres szexuális

hódítások mögött pedig nem az élvhajzás bújik meg, hanem a rovargyűjtő, akit szíve mélyén sem a rovarok élete, sem a haláltusája nem tud megérinteni. A legszenvedélyesebb pillanatokban is figyelni önmagát, vagyis a szenvedély, aminek parttalannak kellene lennie, reflektáltul válik: egy önmagából kifordult élet idézőjelei közé kerül. Csáth többször is a tükror elé áll, hogy leköpjje vagy megvertéssel illesse magát. Belemerül önmagába, de ugyanakkor figyelni is magát – s ráadásul mindent le is írja, amivel végképp elidegenedik önmagától. A naplóját vezető Csáth ide-oda ingadozik az illúziótlan őszinteség és az öncsalás között; ezt azonban csak az olvasó veszi észre. A napló éppen attól olyan felkavaró, hogy Csáth számára a kettő nem válik szét: az öncsalás éppúgy mélységes kiidegenítéssel tölti el, mint az őszinte szembenézés. Azt például, ahogyan eltervezi magának a boldog életet, s hiszi is, hogy ezt majd meg tudja valósítani, legalább olyan szívszorongató olvasni, mint azt, amikor így szól önmagához: „*most már szenvedj, kutyá, ronda, személt ember, szenvedj, és rágd a falat!*”; s amikor sorozatos kudarcai kapcsán eszébe sem jut, hogy saját magában is keresse az okot, ez éppúgy egy reménytelen ember állapotára vet fényt, mint az a döbbenetes kép, amelyet az öngyűlölet reflektora vetül elő: „*Oly undok, gyenge és szárnalmas vagyok, hogy valósággal csodálkozom kell Olgán, hogy még szeret, és nem csal meg. Hogy nem undorodik még végképp gyenge, sátyolozott hangomtól, folytonos tükrörbe nézegetésemről... cinikus és töpörödött penisemről, ványadt posztumtól, szellemtelen beszédemről, impotens, munka nélküli életemről, gyanús egzisztenciámról, akarat nélküli mivoltomtól, szemérmelenségemről, amellyel mindennap elég hosszú időre a WC-re vonulok, butaságomtól. Azt hiszem, büdös is vagyok, mert a szaglásom romlott léteim, sem a rászul kitérőlt seggemnek, sem az odvas szájjammak a szagát nem érezhetem.*” A Csáthtal sok vonatkozásban hasonló sorsú Antonin Artaud-nak egy leveléből kívánkozik ide egy részlet, amelyet 1945-ben a rodezi elmeegógyintézet lakójaként írt: „...egyetlen hullás vagy stri sem lehet azért kárhóztatna, mert büdös. A halál örökös szarszaga egy olyan léleknek az elnyomott dinamikus ereje, amelytől az ember megtagadja az életet... Szarban vagyok, mondja az élet embere, hogy érezesse, hogy saját halálának a kellds közepében van benne, hogy lelkének tükrözőlődjá egy ötlétsz szakadék... Élni annyi, mint

önmagunkat örökösén túlélni, s közben az ember új-
rakérodzi önnön szélekszerű énjét, anélkül hogy a
legcsekélyebb félelmet érezné saját fehéris lelkétől, et-
től az élettelre vágyakozó erőtől”.

A napló minden sora az élet eltévesztésé-
ről, a lélek „dinamikus erejének” az elnyomás-
sáról árulkodik. Csáth hiába küzd; egy feltar-
toztathatatlan erő taszítja egyre mélyebbre.
Úgy tűnik, hogy saját sorsán kívül rekedt
szemlélként nem tehet egyebet, mint hogy
megírja annak krónikáját. Az írás azonban
nemcsak az események rögzítését jelenti eb-
ben az esetben, hanem azok beteljesítését is. A
szexuális kalandok sem az ágyban érnek vé-
get, hanem a papíron. A személytelen hang-
nem, amellyel a nőkről – ezekről az eleven tár-
gyakról – beszámol, azt sugallja, hogy a hódít-
lás nem a női test birtokbavételével fejeződik
be, hanem e birtokbavétel rögzítésével. Mint-
ha a hódításnak nem az lenne az elsődleges
célja, hogy egy nőt megkaparintson, hanem
hogy ennek tényét dokumentálhassa. A kaland-
okban a perverzióknak szinte nyoma sin-
csen; és mégis, azáltal, hogy le vannak írva,
perverznek hatnak: a nőkkel lefeküdvé Csáth
szinte nem is őket élvezi, hanem a későbbi rö-
gzíthetőség élményét.

1913 januárjának mérlegében nem a *szen-
vedélybősége* a döntő, hanem a *coitusok száma*;
s ha Csáth kiszámítja, hogy az Olgával folyta-
tott háromszáznegyvenöt napos viszony során
addig naponta 1,268 alkalommal coitált (fi-
gyelembe véve a nyári száznapos távollétet, a
húsz vasárnapot és Frédi betegségéből har-
manc napot), s ezt ráadásul összekapcsolja a
megkeresett, illetve elköltött pénz mérlegével,
akkor nem nehéz észrevenni azt, hogy Csáth
számára a birtoklás vágya a döntő, legyen az
bármilyen természetű is. Amikor például ami-
att panaszkodik, hogy a Váci utcában nem ő
a legelegánsabb és leggazdagabb, akkor nem
egyszerűen hiúságról van szó: a magát kisem-
mizettnak érző ember panasza ez. E kisemmi-
zettség érzése pedig alapvetően nem anyagi,
hanem metafizikai jellegű; csakis a világ *egé-
szének* a birtoklása tudná megszüntetni. Ennek
egyetlen módja pedig a képzelődés, illetve az
írás; az írás révén tud maradéktalanul úrrá
lenni a világon, úgy, hogy nem gabalyodik be-
le annak részleteibe, hanem *külről* tudja
szemlélni (ettől olyan szenttelen a hangnem).
Ami az életben nem sikerül, azt az írásban pró-

bálja meg: birtokba veszi az egész világot. A
birtokvágy mögött az élet maradéktalan elsa-
jútásának a vágya fedezhető fel, ami Csáth
szerint az öngyilkosság egyik előfeltétele. A
másik előfeltétel azonban az, hogy maga a vi-
lág is élettelenné váljon az öngyilkosjelölt szá-
mára, s ugyanaz a bonctermini hidegség hassa
át, amely a Csáth-naplóból kibontakozó vilá-
got is beborítja. Csáth szexualitása ettől a ha-
lottól hidegtől hat perverznek, nem pedig a
nők iránt érzelt falánkságtól – a perverzió
ugyanis a halál tükrében megélt nemiség. E
tükör elé állítja életét a naplótról Csáth; s ha
azt jegyzi fel, hogy „a tükörben leköttem magam,
és majdnem szó hangon, könnyörtelenül szidtam ma-
gam”, akkor nemcsak ő köp rá a fürdőszobai
tükörré, hanem a halál is leköpi őt.

Az írásos rögzítésnek, a dokumentálásnak
a kényszere azt sejteti, hogy a nők (vagy a káb-
bítószerek) nem tudják igazi élvezetben részesít-
teni ezt a haláltól eljegyzett férfit – pontosab-
ban nem juttatják el őt ahhoz az ekstázishoz,
ami már nem szexuális természetű, hanem az
élet teljes birtoklását jelentené. Csáth minden
ez irányú kísérlete csődöt mondott; aligha-
nem azért, mert a mércét irreálisan magasra
helyezte. De miért tűzi ki valaki az elérendő
boldogságot elérhetetlenül messzire, és miért
helyezi saját vágyainak célját elérhetetlen tá-
volságba? Nem ügyetlenségéből, nem tévedés-
ből s nem is mazochizmusból, hanem mert
minden, amit el tud érni, boldogtalansággal
tölti el. Túlságosan *magasra* helyezi a mércét,
mert ő maga *alatta* marad az életnek. Félholt-
ként (a halál foglyaként) nem elégszik meg az
élettel, hanem egyből halhatatlan szeretne
lenni.

Ami az életben Csáth számára nem tudott
beteljesülni – a mindenség birtoklása –, arra
az írásban tesz kísérletet. A napló ettől kelte
egy folyamatos lelki ejakuláció és kábítószerek
okozta élvezet benyomását. De maga Csáth fi-
gyelt fel sokszor arra, hogy a tökéletes teljes-
ség az élet tagadásával (a halállal) jár együtt.
Naplója nemcsak folyamatos ejakuláció, ha-
nem a halál folyamatos megidézése is (szep-
tember 21.: előbb Olgával szeretkezik, majd
visszavonul a toilette-be, és 0,027 nagy dosis-
sal ott követ el egy „*miniature suicidumot*”). Az
élet teljes bekebelezésének a vágya a boldog-
ság tökéletes hiányával társul. Mintha Csáth
most mindenről lemondana egy *későbbi* (persze

soha be nem következő) hatalmas eksztázis érdekében. A várakozás naplója ez a könyv: a praktikus tervezetések (kábítószerről való leszokás, aktív munka, biztos polgári élet stb.) mögött olyasvalaki áll, aki nem csupán több pénzre, nagyobb sikerre vagy hatékonyabb munkára vágyik, hanem aki *a halálból szeretne bekerülni az életbe*. Olyan érzése van az olvasónak, mintha egy élőhalott feljegyzéseit olvasná. A gépies szeretkezések, a megtervezett excessusok, az üzleti mérlegkönyvre emlékeztető számláztatások, a pontokba szedett életprogramok kétségbeesett kapaszkodók; e „józan” és „megbízható” eszközök sem tudják feltartóztatni az életből kihátráló férfit.

Ezek az eszközök azonban maguk sem az életnek, hanem a halálnak a szerszámai. Antól idegenfűk el az embert, amit az éppen általuk szeretne megnyerni: mindaz, amit a segítségükkel rendeznek be, riasztóvá válik. A helyett, hogy lassítanak a lejtőn való csúszást, gyorsítják. Automatává varázsolják a bennük reménykedő embert, aki nem veszi észre, hogy kelepcébe esett. Az életet szeretné visszanyerni, ő, akinek a szájából a leplezetlen halál szól.

Földényi F. László

CLAUDE KARNOUOH: A NÉP FELTALÁLÁSA (ROMÁNIAI KRÓNIKÁK)

L' invention du peuple (Chroniques de Roumanie)
Paris, 1990. Arcantere. 331 oldal

Nem ildomos barátunk könyvéről írni, még kevésbé, ha személyes közünk van hozzá. Mégis megengedem magamnak, hogy írjak Karnouoh-éról. Végül is: a barátság nem eszmei viszony, nem gondolatokból születik. Igaz, hogy a gondolkodás személyes, de a gondolatok függetlenek is, sőt természetesen függetlenednek tőlünk. Én pedig Karnouoh írásának gondolati tartalmáról szeretnék írni. Arról, amit hosszú romániai, máramarosi útjainak tapasztalatai nyomán kialakított. Arról,

amit ennek következtében az itteni nemzetek világról végiggondolt és kielemezett.

Az etnikai nemzet valóságának elvi-filozófiai vizsgálata a könyv közbülső három (III-V.) fejezetét alkotja, és ezek elseje (a könyv harmadik fejezete) e nemzetfelfogás gondolati meg-alapozását – vagyis Herder elméletét – elemzi. Ebből állapítja meg a szerző, hogy a népi-etnikai nemzet magát saját ősalapjából akarja kulturálódás – vagyis helyesebben kulturalizálás – által megvalósítani (112. o.). Ez az érteleme annak a gondolatonak is, miszerint a nemzetben a „néplélek” valósítaná meg magát. Ámde, ha a nemzet létének jelenbeli alapja az ősalapot, akkor egy történelmi folyamat történelmen kívüli tényből fakad. Ami viszont azt jelenti, hogy a nemzet léte transzcendencia épül. A transzcendencia ilyen jellegű feltételezése teszi lehetővé, ha nem éppen szükségessé, a nép felemelését, a parasztság kiművelését, amivel a nemzeti szellem a felvilágosodással válhat eggyé. Így a folyamat visszatér a történelembé, és a nemzet lehet minden haladás hordozója.

Karnouoh elemzéseinek gazdagsága és érvénye abból is kitetszik, hogy sok irányba lehet őket továbbgombolyítani. A transzcendencia szerepének felismerése nem teszi vajon érthetővé azt a szerepet, amit valamilyen misztikus unió játszott a nemzeti tudatok kialakulásában? Vagy azt, hogy amikor az „ősalap” megújításának gondolatához feltételezett ősi dicsőségekből fakasztott követelmények kapcsolódtak, akkor mítoszok foglalták el az őnismertet és a történelemszemlélet helyét?

A szerző megállapításainak érvénye sokban függ attól, ahogy vizsgálatának tárgyában ellentmondásokat igyekszik feltárni. Sőt az elméleti fejezetek többé-kevésbé egy-egy alapvető ellentmondás köré rendeződnek. Így a második elméleti fejezet (a IV. tehát) oda konkludál, hogy míg a nemzet magát – etnikai valóságként – a néphagyományokra hivatkozva valósítja meg, addig felemelkedése éppen e hagyományok megsemmisülését hozza. Ez azonban egyáltalán nem jelenti, hogy megszűnnének azok értéke lenni. Sőt éppen ezzel kezdődik el széles körű felhasználásuk ideje: a társadalmi feletti ellenőrzés érdekében (125. o.). Történik pedig ezáltal, hogy a folklórrá tett hagyományok a nemzettel való